

Posudek oponenta disertační práce PhDr. Borise Moskoviće

„Po Titovi - Tito! Přejchod od charismatického vůdcovství ke kolektivnímu vedení v socialistické Jugoslávii“

předkládané v roce 2023 na Ústavu světových dějin

I. Stručná charakteristika práce

Předložená disertační práce PhDr. Borise Moskoviće je věnována posledním letům jugoslávského státního socialismu za vlády Josipa B. Tita a ranému post-titovskému období. Disertant se především zaměřuje na otázky související s přechodem od způsobu výkonu moci, jenž byl spojen s charismatickou postavou jugoslávského vůdce, k post-titovskému způsobu vlády. V jednotlivých kapitolách rozebírá, jakým způsobem s tímto přechodem počítal samotný Tito, stejně jako stranická i státní nomenklatura, a jakým způsobem projevům strukturální krize jugoslávského státního socialismu čelily stranické i státní elity v posledním období Titova života i po něm.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práce B. Moskoviće beze vší pochybnosti splňuje standardy kladené na práci disertačního typu, přičemž je v mnoha ohledech vysoce převyšuje. Mosković přesvědčivě ukázal, že prostřednictvím aktérské perspektivy lze na toto období nahlédnout jako na živou laboratoř složitého *decision making* jugoslávských politických elit a že naše dosavadní představy o bezvýrazném cynismu tehdejšího výkonu moci je zkršená a často podmíněná dobře známými osudy násilného rozpadu jugoslávské federace. Vřele doporučuji autorovi zahájit revizi předloženého rukopisu směrem ke knižnímu vydání. Publikovaná disertace bude představovat důležitý příspěvek k historiografii jugoslávského státního socialismu, zejména k jeho pozdní fázi, a napomůže výrazným způsobem zpřesnit naše vnímání tehdejší éry.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Struktura práce a skladba jednotlivých kapitol je logická, stejně jako je logické použití více méně chronologického postupu při členění textu. Hlavní argument Moskovičova pojednání je ovšem vyřčen spíše implicitně a namísto analytického hodnocení dává autor přednost vlastnímu vyprávění.

Celková narace práce nepostrádá zápletku (blížící se smrt charismatického politika a příprava na ni), její rozuzlení (smrt a pohřeb), ale též další gradaci děje (neooddiskutovatelné projevy krize – Kosovské spontánní demonstrace – a nabourání legitimacy post-titovského režimu – manifestace spojené s Rakovićovým pohřbem). Právě tento způsob narace, v němž autor velmi umně dramaturgizuje zdánlivě poklidné období a v němž nechává vyniknout dramatickou povahu dalších dějů jej svádí k jistému uspokojení z odvyprávěného příběhu. To je nikoli nedůležitý úkol historikovy práce, v tomto případě je ovšem autorův výklad veden na úkor analytického zhodnocení vyprávěného příběhu. Namísto uceleného autorského závěru, či alespoň dílčích zhodnocení na konci jednotlivých kapitol, tak čtenáři musí pracně dolovat obecnější vývody Moskovičova výkladu sami. Jeden z nich by patrně zněl, že přechod od charismatického panství ke kolektivně vykonávanému způsobu rozhodování selhal, a to nejen díky ostrému kontrastu mezi oběma způsoby výkonu moci, ale také díky neřešeným strukturálním problémům jugoslávského státního socialismu, jež spočívaly v ekonomické, sociální a nedodiskutovatelně též v národnostní a etnické problematice (závěrečná kapitola – Rakovićův pohřeb

a spontánní demonstrace na jeho podporu – představuje spíše dobrý případ, jenž je srovnatelný s dříve popisovanými Kosovskými událostmi). Nutno podotknout, že potenciál v úvodu slibovaného konceptu charismatického vůdce je v dalších částech práce prakticky nevyužit.

Přelom šedesátých a sedmdesátých let má jistě pro autorem popisované období neznebatelnou roli, v úvodních kapitolách je tato problematika nastíněna přeci jen příliš zkratkovitě, pro knižní vydání doporučuji revidovat a posílit srozumitelnost a informační hutnost tohoto popisu (na jiných místech práce se autor k tomuto období oprávněně vrací).

Autor na několika místech používá pro stranické elity pojem „oligarchie“, argumentačně není tento pojem dále rozveden a nabízí se otázka vhodnosti použití tohoto termínu bez bližší specifikace.

2. Formální úroveň práce

Práce splňuje standardní formální náležitosti, nadto je napsána velmi kultivovaným a čtivým jazykem. Valná většina překlepů, zdvojení větných členů apod. je snadno odstanitelná v následné revizi rukopisu pro knižní vydání. Vzhledem ke kvalitě rukopisu jsem jej neopatřoval podrobnými poznámkami a nechávám jeho následnou úpravu na autorovi a redakci nakladatelství.

3. Práce s prameny či s materiálem

Práce s prameny a literaturou je bez nadsázky vynikající. Nejen že se autor s velkým přehledem a v rozlišení nejjemnějších odstínů orientuje v domácí i zahraniční (včetně rozsáhlé literatury zkoumaného regionu) historiografii týkající se jugoslávského státního socialismu, současně podnikl unikátní rešerše archivních zdrojů bělehradského správního centra. Moskovičova práce s prameny je přitom obezřetná, autor se neutápí v bezcenných detailech či nekonečném popisu jednotlivých politických grémií, je schopen abstrahovat z mnohas stránkových záznamů dobových debat podstatné aspekty, v dobrém slova smyslu je schopen generalizujících zkratk nutných pro výklad takto složité problematiky. V tomto slova smyslu si počíná jako nanejvýš zkušený autor.

4. Vlastní přínos

Jak již bylo řečeno v úvodním hodnotícím odstavci, předložená disertační práce překonává naše dosavadní vidění pozdního jugoslávského socialismu. Autor podrobuje revizi řadu dosavadní tvrzení o této éře, podle nichž se jednalo o dobu plnou politické šedi, osobního a mocenského pragmatismu, jednoduše o předeheru pozdější společenské i lidské devastace provázející zánik jugoslávského socialistického projektu. Přesvědčivě přitom ukazuje, že doboví aktéři vstupovali na tehdejší politické kolbiště jako autonomní subjekty, jež měly nejen své ideály a iluze, ale též pevná přesvědčení a politické plány ovlivňující jejich činnost a rozhodování. V tomto ohledu je práce Borise Moskoviče průlomová, nejen v kontextu české, postjugoslávské, ale též světové historiografie. Výhledově se tak nabízí nejen česká publikace předloženého rukopisu.

IV. Dotazy k obhajobě

- Autor hojně pracuje s pojmem „krize“. Není přitom zcela jasné, podle jakého klíče k němu přistupuje: jedná se v jeho pojetí o analytický, a tedy reflektovaně používaný pojem, nebo o

označení přebírané z dobové terminologie; kdo tedy v posledku promlouvá o krizi, autor, nebo jugoslávský režim? Obě roviny se často ve výkladu ne zcela jasně prolínají.

Přitom se zdá, jako by se doboví aktéři snažili pojmu krize spíše vyhnout. Z jakého důvodu za příčiny kosovské krize považovali především etnické, a nikoliv ekonomické a sociální příčiny?

Ostatně není krize konce sedmdesátých let pokračováním krize přelomu šedesátých a sedmdesátých let, kdy nedošlo k řešení, ale spíše k retušování tehdejších problémů (personální obvinění, výměna garnitur a nová společenská mobilizace)?

- Z literatury je známo, že někteří teoretici socialismu obracela své zraky při řešení tzv. národnostní otázky ke Švýcarsku. Nabízím hypotézu, zda tzv. Titova iniciativa spočívající v permanentní rotaci kádrů nemohla najít možnou inspiraci v modelu švýcarské konfederace, kde funkce prezidenta po roce rotuje na dalšího člena sedmimístné rady ministrů?
- Autor přesvědčivě rozebírá tzv. Titovu iniciativu „rotace kádrů“ a především snahy o implementaci samosprávného modelu jakožto klíčový nástroj jugoslávské reformy. Nabízí se otázka, nakolik byly tyto úvahy spojeny s dobovým kybernetickým myšlením a myšlením o socialismu mimo východní blok. Na počátku sedmdesátých let dal například Salvador Allende „zelenou“ chilskému projektu kyber-socialismu (*cybersyn*) pod vedením britského teoretika managementu Stafforda Beera. Ostatně představy o kybernetice coby účinnému nástroji zefektivnění reálného socialismu byly přítomny napříč východním blokem, včetně Sovětského svazu. Nepočítala, respektive nespolehala se část jugoslávských elit na podobné řešení?

V. Závěr

Disertační práci Borise Moskoviče hodnotím jako vysoce nadstandardní a doporučuji komisi, aby pokud možno podpořila její knižní vydání. Téma by jistě zasloužilo pozornost mimofakultních nakladatelských subjektů (Vyšehrad, Argo, NLN apod.). Uvažovat lze též o podpoře budoucího překladu práce.

Předběžně, avšak beze vší pochybnosti, klasifikuji předloženou disertační práci jako *prospěl*.

31. ledna 2024

doc. PhDr. Jan Mervart Ph.D.

